XXII

ՆՈՐ-ԴԱՐ

1883 — 1905

XXII

№ 34 Ուրբաթ, 28 Հոկտեմբերի

Ուրբաթ, 28 Հոկտեմբերի № 34

Բաժանորդագինը պատի ծանրով տարեկան 10 ր., վեց ամիսը՝ 6 ր., երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ., ամիսը (Թիֆլիսում) 1 ր., հասալ՝ 5 կ.
Բաժանորդ են գրւում Թիֆլիսում՝ միջնյան խմբագրատանը։
Խմբագրության գրասենեակը՝ Գրիբոեդովսկայա փողոց, տուն № 14.

Խմբագրության հասցէն՝ Тифлисъ. Редакція „Норъ-Даръ“
или Tiflis, (Caucase), Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի մեծ օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը։ Յայտարարությունները ընդունւում են ամեն լեզուներով։
Յայտարարությունների գինը 2 կ. տեղիմաների համար առանձին համաձայնությամբ։ Առաջին երեսում յայտարար. վճարը՝ կրկնապատիկ է։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒԱՆՁՆԱՐԿՈՒ.—Ազատութիւն վայրենութիւն։
Բարձրագոյն մանիֆեստ։
Կառավարչական հաղորդագրութիւն։
Յայտարարութիւն Թիֆլիսի ընդհ. նահանգապետի։
Պէտք է լինել ատելի համբերատար և խաղաղասէր։
Արեան և երակի վայրերից։
Երկու երակի մէջ։
Ո՞ւր է արդարադատութիւնը։
ՔՐՈՆԻԿՈՆ.—Թիֆլիս. Դաւառ. Ռուսիա։
Մեզ գրում են.—Շուշուց. Նոր-Նախիջևանից։ Եղիսաւից։ Մանուասյանից։
Գոլովինսկի պրոսպեկտի վրայ լինած դէպքի ցուցակը։
Հոկտ. 18—22-ը Թիֆլիսում։
Հաւաքածի կոտորածը։
Ռուսաստի կոտորածները։
Նամակ խմբագրութեան։
Ծուշու հայ ազգաբնակների օգտին։
ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—Դեպեշով։
ՀԵՌԱԳՐԵՐ։
ՏԵՂԵԿՈՑՈՒՄՆ։
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։

Խնդրում ենք նրանցից, որոնք վճարելիք ունեն, շուտափոյթ հատցնելու խմբագրութեան. Тифлисъ, ред. газеты “Норъ-Даръ„.

Թիֆլիս, 27 հոկտեմբ. 1905 թ.

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՎԱՅՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Վերջին դէպքերը մասնակցեց, համարձակ կարելի է ասել, ամբողջ Ռուսիան, նրա լաւագոյն մասը. սկսած Արխանգելսկից մինչև Երասխի ափերը երթեւեկութիւնը դադարեց, ամէն տեսակ առևտրական յարաբերութիւնները կարուեցին, մինչև անգամ պետական հաստատութիւնները դադարեցին գործելուց, մայրաքաղաքներն անգամ կզրկւացան։

Այդ պես չտեսնուած գործադուլը բանուորական, էկոնոմիական գործադուլ չէր։

Այդ գործադուլը քաղաքական էր և մի բան էլ աւելի։

Հարիւր միլիոն ռուս ժողովուրդը և նրա հետ միւս հպատակ ազգերն այդ գործադուլով յայտնեցին, թէ ինչպիսի պետութիւն են իրենք կամենում, որ կանգնեցնուի նրանք, քայքայուղ նրանք տերը։

Դա մի ընդհանուր միաժպատկան վոտում, ձայնատուութիւն էր Բուլղինի կազմած ծրագրի վերաբերութեամբ։

Ռուսաց Մեծ Կայսրն իմացաւ Իւր ժողովրդի կամքը և հոկտ. 17-ի մանիֆեստով յայտնեց Իւր անդամանալի որոշումը, որ արդէն ամենքին յայտնի է։

Արդէն անձնական անձեռնմխելիութիւնը, խօսքի, մտքերի ազատութիւնը մի տարուայ ընթացքում կրկերպարանափոխուել չհամաչափելու չափ, եթէ նա առանց մամուլի ազատութիւն, կատարեալ ազատութիւն։

Այժմ Կայսեր հայրական հոգացողութեամբ պոլիցիական պետութիւնը տեղի է տուել և պիտի տայ իրաւական պետութիւն, ինչպէս որ այդ տասնեակ մենք անցեալ տարում։

Ռուսիայում այժմ ամենքը, մարդ թէ կին, մեծ թէ փոքր, հասարակ բնակիչ թէ բարձր պաշտօնեայ, զինուորական թէ քաղաքացի, լինչ դասակարգի էլ որ պատկանում լինեն, ազատ քաղաքացիներ են։

Ուրեմն, անձի ազատութիւն, խօսքի, մտքերի ազատութիւն և վերջապէս ազատ բաղաքացի... կեցցէ, հազար և բիւր անգամ կեցցէ ազատութիւնը։

Որքան քաղցր է, որքան սիրուն է, ազատութիւնը։

Բայց ինչ բան է ազատութիւնը. մեկ այլ հարցնենք։

Որքան մենք մտածում ենք, որքան մենք կարդանում ենք հասկանալ, ազատութիւն, ճշմարիտ ազատութիւն կարող է գոյութիւն ունենալ միմիայն իրաւական պետութեան մէջ, քաղաքակրթուած հասարակութեան մէջ։

Ազատութիւնն այն ժամանակ է ազատութիւն, երբ դրա հիմքն են իրաւունքը և պարտքը։ Իրաւունքը և պարտքը մի ամբողջութիւն է, որտեղ մեկը միւսի երեսը կամ ստուեր է կազմում. ոչ իրաւունքը, ոչ պարտքն ազատութեան շրջանում մեկը միւսից երկար և աւելի չի կարող լինել։

Այն ազատ քաղաքացին, որ իւր նման ազատ քաղաքացու վերաբերութեամբ աւելի իրաւունք է ընդունում քան պարտք, նշանակում է, որ մնում է իւր եղբօր իրաւունքի սահմանը. դրանով նա խախտում է ազատութիւնը, և ազատութիւնը տեղի է տալիս վայրենութեան։

Իսկ վայրենութեան թագաւորութեան միջոցին կարելի է ասել ոչ մի բան չի կարող լինել։

Այդ վեհ չտեսնուած գործադուլը քաղաքական էր և մի բան էլ աւելի։

Հարիւր միլիոն ռուս ժողովուրդը և նրա հետ միւս հպատակ ազգերն այդ գործադուլով յայտնեցին, թէ ինչպիսի պետութիւն են իրենք կամենում, որ կանգնեցնուի նրանք, քայքայուղ նրանք տերը։

Դա մի ընդհանուր միաժպատկան վոտում, ձայնատուութիւն էր Բուլղինի կազմած ծրագրի վերաբերութեամբ։

Ռուսաց Մեծ Կայսրն իմացաւ Իւր ժողովրդի կամքը և հոկտ. 17-ի մանիֆեստով յայտնեց Իւր անդամանալի որոշումը, որ արդէն ամենքին յայտնի է։

Արդէն անձնական անձեռնմխելիութիւնը, խօսքի, մտքերի ազատութիւնն լինչ ասես արժէն։

Եթէ մանիֆեստով շնորհուած լինէր միմիայն մտքերի ազատութիւն, այդ էլ պէտք է ասենքիս մեծ ուրախութիւն պատճառէր և յուսադրէր մեզ, որ առաջ ժողովուրդը լաւագոյն ազատայի է դիմում։

Այժմից յետ ճնշուած երկիրը, ամենից բանապետական ակրութիւնը մի տարուայ ընթացքում կրկերպարանափոխուել չհամաչափելու չափ, եթէ նա առանց մամուլի ազատութիւն, կատարեալ ազատութիւն։

Այժմ Կայսեր հայրական հոգացողութեամբ պոլիցիական պետութիւնը տեղի է տուել և պիտի տայ իրաւական պետութիւն, ինչպէս որ այդ տասնեակ մենք անցեալ տարում։

Ռուսաց այժմ ամենքը, մարդ թէ կին, մեծ թէ փոքր, հասարակ բնակիչ թէ բարձր պաշտօնեայ, զինուորական թէ քաղաքացի, լինչ դասակարգի էլ

թատրանին հետևեալ պայմանները։

1) Այժմից 1906 թ. համար ընծայուող գրւոդը վճարում է 10 րուբլի ընծայորդագինը և այս տարուայ հոմարների էքսպեդիցիայի համար 50 կոպէկ և ստանում է ընծայորդ գրւեղուց յետոյ այս վերջին երեք ամսուայ ընթացքում լոյս տեսնող հոմարները ՋՐԻ։

2) Նրանք, որոնք չեն կարող միանուագ վճարել տարեկան բաժանորդագինը, կարող են բաժանորդ գրւելով ուղարկել 5 րուբլի և 50 կոպ., իսկ դեկտ. վերջում միւսորդ 5 րուբլին և կստանան այս վերջին երեք ամսուայ ընդհայգում լոյս տեսնող հոմարները ՋՐԻ և առաջիկայ 1906 թուականի հոմարները մինչև տարուայ վերջը։

Հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Норъ-Даръ“.

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՄԱՆԻՖԵՍՏ

Վերջնականապես քննութեան առնելով 1904 թ., դեկտ. 31-ին, Թեհրանական վեհաւոյական պաշտօնեութեան կողմից ամենահպատակաբար ներկայացուած ադիբատգիրը երկրի մէջ օրինական բարեկարգութիւնը վերականգնելու մէջոցների մասին, Մենք Մեր ուշադրութեան արժանի համարեցինք այն և ենթակայ իրագործելու Դրա հետ միասին և բարգաւաճումն ֆինն ժողովրդի հիմնական օրէնքներով հաստատուած իրաւունքների, Մենք Բարձրագոյնս հրամայել էինք հիմնական օրէնքների մէջ կարեոր բարեփոխումներ մտցնելու ծրագիրը մշակել։ Ուստի Մենք հրամայում ենք գործադրել 1899 թ. փետրուարի 3/15-ին առած մանիֆեստի մէջ յայտարարուած հիմնական օրէնսդրութեան գործունէութիւնը, մինչև որ այդ մանիֆեստի մէջ չոշափուած կէտերը կարդի տակ չեն ձգուել օրինական ճանապարհով. հրամայում ենք նմանապէս վերացնել 1903 թ. ապրիլի 2-ի վճիռը, որ վերաբերում է պետական բարեկարգութեանն և հանրային խաղաղութիւնը ապահովող միջոցներին, ինչպէս նաև նրան կից եղող 1903 թ. նոյեմբերի 10-ի որոշուած բացատրութիւններն ու հրամանները, որոնց համեմատ ժամանակաւորապէս յատուկ մի մարմին ֆինլանդական մեծ իշխանապետութեան մէջ վարչական իրաւունքներ է յատկացուած, նոյնպէս 1902 թ. սեպտ. 8-ի վճիռը՝ ֆինլանդական Կայսերական սենատի մի քանի մասերի մէջ լինչ-լինչ փոփոխութիւններ մտցնելու մասին, ֆինլանդիայի ընդհ. նահանգապետին շնորհուած լիազօրութեան մինչև Թագաւորի վճիռը և 1903 թ. մարտի 26-ի ֆինլանդական ընդհ. նահանգապետին հրահանգները տուող հատուածութեան վերացումը, մինչև Թագի նահանգապետներին արուած հրահանգները, 1901 թ. յուլիսի 12-ի պետաքարտութեան օրէնսդրութեան վերացումը, Ֆինլանդիայի քաղաքական իշխանութիւնների պաշտօնանների ծառայութեան 1902 թ. յուլիսի 31-ի վճիռը, 1902 թ. օգոստ. 14-ի որոշումը պետական վարչութիւններից պաշտօնատար անձերին պաշտօնից հեռացնելու մասին և 1900 թ. յուլիսի 2-ի որոշումը։ Բացի սրանից, Մենք բարւոք համարեցինք Բարձրագոյնս հրամայել Մեհեանին. 1) Մշակել սեյմական օրէնդրութեան նոր ծրագիր ժամանակակից բարեփոխութիւնների և հին ժողովրդական ներկայացուցչական կազմակերպութեան հիմունքների վրայ, ընդունելով ընդհանուր ու հաւասար ձայնատուութեան սկզբունք ժողովրդական պատգամաւորութեան ընտրութեան ժամանակ։ 2) Մշակել հիմնական օրէնսդրութեան ծրագիր, որը ժողովրդական պատգամաւորութեան իրաւունք տայ վերաստուգելու կառավարական անգամների պաշտօնական կարգադրութիւնների օրինաւորութիւնը և պահպանելու ժողովրդին շնորհուած խօսքի, գումարումների և միութիւնների ազատութիւնը։ 3) Մշակել օրէնսդրութեան մի ծրագիր մամուլի ազատութեան մասին և անմիջապէս յայտարարել նախնական գրաքննութեան գործադրութեան դադարած լինելու մասին։ Այս դրպիռները, որոնց նախագծումն աշխատութիւնները մասամբ արդէն սկսուած են, Մենք ուզում ենք ստանալ Մեր անձնական ներկայութեամբ Սենատում։ Մենք ուզում ենք, որ այդ գործերի ուսումնասիրութիւնները սկզբի արագակարգ բացման նպատակ, որ միաժամանակ հնարաւոր լինի հրամայում ենք Մենք հատուածապէս համոզուած ենք, որ Մեր մատնացոյց արած միջոցները, որոնք ներշնչուած են դէպի ֆինլանդիան մեր տածած բարի զգացումներից, ֆինն ժողովրդին ամուր կապերով կերկապին իւր Ինքնակալի հետ։

ՆԻԿՈԼԱՅ։

Պետերբուրգ 1905 թ. 22 հոկտ.

Մինիստր Կնք.-քարտ. Լէնսդէրֆ
(«Պետ. Հետ. Գործ.»)

ԿԱՌԱՎԱՐՉԱԿԱՆ ՀԱՅՈՐԴԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Կայսերական գանազան տեղերում ներկայացում կատարող անկարգութիւնների առիթ ստացւում են բազմաթիւ յայտարարութիւններ ու խնդիրներ զանազան բովանդակութեամբ։ Ոմանք գանգատւում են կարգը վերահաստատելու ժամանակ զօրքերի ուղեցած չափազանց եռանդուն գործողութիւնների դէմ, միւսները՝ նրանց անգործութեան դէմ։ Բնակչութեան մի կարգ խմբեր խնդրում են զօրքեր ուղարկել, միւսները խնդրում են հեռացնել նրանց։ Գրեթէ բոլոր յայտարարութիւնները վերջանում են նրանով, որ խնդրում են տեղային առանձին քննութիւններ նշանակել։ Անկարելի է հանդիսանում այժմ իսկ առանձին անկարգութիւնների հիմքը համարուող այս կամ այն պատճառի իսկութիւնը։ Սակայն արդէն բաւական նպատակ պարզւում է, որ այս օրերի ծանր երևոյթների պատճառն այն զայրոյքն է, որ այժմ ամեն տեղ արտայայտւում է բնակչութեան առանձին մասերի միջև։ Հոկտեմբերի 17-ի ամենաազատմամակատն մանիֆեստից իրենց դժգոհ համարող անձերը չափազանց խառնութիւններով են արտայայտում իրենց դժգոհութիւնը, գրաւով դայրոյթ յարուցանելով այն մարդկանց մէջ, որոնք շնորհակալութեամբ են ընդունել Բարձրագոյն իշխանութեան ակտը, և աւելի ևս խիստ դիմադրութիւն յարուցանելով նրանց կողմից, ով չի կարողացել ըմբռնել կատարած անփորմի նշանակութիւնը և հասկանալ նրա բուն նպատակները։ Ընդհարումները գործերին միակ միջոցն այն է, որ ամենքը համաձայն այն վճռակցութեամբ, որ հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստի մէջ արտայայտած ծառի կամքն անխախտ է, այդ կամքին պիտի ոգորող և անկարգութիւններ յարուցանող անձերի ձգտումները պատասխան չեն հանդիպ և չեն խանգարել կատարելու Թագաւոր Դայրի ցոյց տուած ազնիւ զիջումներն այնպիսի հանդարտ, որպիսին անհրաժեշտ է պահպանելու համար բնակչութեան վստահութիւնը դէպի կառավարութիւնը։ Ընդամէն այդ անձերի համար անհրաժեշտ է չափազանցութիւն պահպանել իրենց գործողութիւնների մէջ, որպէսզի իրենց դէմ չյարուցանեն բնակչութեան զօրեղ և հանդիսաւոր մասը, մանաւանդ որ մօրկ ապրատական բոլոր կատակցութիւնները կը դանեն օրինական պայքարի եղանակը ներկայացուցչական հաստատութեան պատերի մէջ։ Իսկ նրանք, որոնց մէջ ապրում է աւտ ժողովրդի ընտանի անձնասիրութեան զգացումը զէպի իրենց Թագաւորը, այդպիսիները հաւատացած հաստատութեան պատրաստ ունեն օգնել խաղաղացնելու երկիրը, ամեն կերպ ձգտելով պահպանելու կարգը և ոչ մի բանութիւն թոյլ չտալ ուրիշների դէմ։ Կառավարութիւնը գանկանում է հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստի իրագործելու համար իւր անխնայելի ապաշխարանքի մէջ չկնակէտ գտնել առաջ հասարակութեան խաղաղ ապրանքում և խոհուն մեծամասնութեան մէջ, որի համար թանկ է Ռուսիայի ապագայ զարգացումը քաղաքական ապահութեան և հոգային (տերբեռարարական) ամբողջութեան հիման վրայ։ Կառավարութիւնը յոյս ունի այս դէպքում ապահովել ռուս մամուլի աշխատութեան վրայ, որը չի կարող չդիտակցել, որ այժմ, երբ Ռուսիան անցնում է պետական կեանքի ուրիշ պայմանների, անհրաժեշտ է բոլոր ռուս մարդկանց միացումը հոգեկան հզօրութեան մէջ։ («Պետ. Հետ. Գործ.»)։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի ընդհանուր
Նահանգապետի

Ի նկատի ունենալով, որ Թիֆլիս քաղաքում լուրեր են տարածուած, որ իբր թէ հայերի և թաթրերի միջև կարող են ընդհարումներ լինել, պարագս եմ համարում յայտարարելու ընակչութեանը, որ այդ բանի առիթն ամենևին հաստ չէ և ձեռք եմ տուել բոլոր միջոցները և ուժերը ապահովելու ու անդորրութիւնը, անմիջապէս թափորը կանգնեցնելով, զօրքով պէտք է շրջապատէր կասկածելի շէնքերը, խիստ հսկողութեան ենթարկէր նրանց մէջ ապատանած հասարակութիւնը և յանցանքի հետքեր կրողներին բռնէր ու յանձնէր արդարադատութեան ձեռքը։

Այդպիսի իմաստուն ու մարդասէր քաղաքականութեան արդիւնքը կը լինէր այն, որ այսօր բազմաթիւ ընտանիքներ ազատ կլինէին սուգից ու շփոթից, որ այրում է նրանց սիրտ իրենց սիրելիների ու հարազատների խժդժական մահուան պատճառով։ Ժողովուրդը, բազմութիւնը ոչ մի պայմանով, ոչ մի օրէնքով, ոչ մի քաղաքակիրթ երկրում պատասխանատու չէ անհատի այս կամ այն արարքի համար։

Բաւական է միայն, որ իշխանութիւնը զգայունութեան չհայ այդ սարսափան, սրբազան սկզբունքը—երկրի խաղաղացումը, սարսափահար եղած ժողովրդի իւր սովորական կեանքին վերադարձն ինքնըստինքեան կըկատարուի իւր բնական ճանապարհով։

Ընդհանուրի, ուրեմն և պետութեան շահերը պահանջում են լինել առաւել համբերատար ու խոհուն։

Մարդ

ԱՐԵՒԱՆ ԵՒ ԿՐԱԿԻ ՎԱՅՐԵՐԻՑ

Մեզ գրում են, որ գեն. Տաքայշվիլին շուշեցի հայերից պահանջում է իշխանութեան ձեռքը յանձնել Համազասպին, որն իբր խմբով քաջաբար պաշտպանում է պատառում հայ գիւղերը թաթր հրոսակախմբերի դէմ։

Բագուից հեռագրում են «Кавказъ»-ին հոկտեմբ. 25-ից. «Երեկ փողոցային անկարգութիւններ չեղան. յուղ անձրև էր գալիս։ Հաս-հատ հրացանաձգութիւններ, թալանները և հրդեհումները գեռ ևս լինում էին։ Գեներալ Ժապդելին ներկայացրեց մի պատգամաւորութիւն քաղաքացիների կողմից։ Մշակուած է կոչի մի բնագիր, որով գեներալն այսօր պիտի դիմէ բնակիչներին։ Հանգերում հանդարտութիւն է տիրում։ Այսօր գործադուլը քաղաքում շարունակւում է։ Բանում է փոքրամասնութիւնը»։

Բագուից «Н. Об.»-ին հեռագրում են հոկտեմբերի 24-ից. «Մուսլիմանների ամբոխը յարձակուեց հայոց ազգաանոցի վրայ, հրդեհից չորս տուն։ Ազգաանոցում սպանուած են վից կին և երեխաներ։ Ինքնապաշտպանութեան խումբը վճռական դիմադրութիւն ցոյց տուեց։ Մուսլիմանները խոշոր մօտ երեսուն սպանուած ու վիրաւոր։ Տրամադրութիւնը քաղաքում լարուած է։

Ջերայելից հեռագրում են «Тиф. Листокъ»-ին հոկտեմբերի 24-ից. «Զանգեզուրի գաւառի բնակիչների յոյսերն արդարացան. անկարգութիւնները դադարեցին ընդհանուր-նահանգապետ Տաիոյ-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԸ

Ս. Ա.

Սիգան պիտակներ խոսքի գալուց առաջ խնդրեմ ինձ հետևյալ երկու խոսքերը ասելու թույլտվություն տալ։

Ես ոչ մի կուսակցության անդամ չեմ, ոչ մի կուսակցության հետ կապ չունեմ, ոչ մի կուսակցության կողմնակից չեմ։ Ես ուզում եմ միայն ասել իմ կարծիքը, որ ես կազմել եմ ինձ համար՝ ելնելով մեր ներկա դրությունից։ Ես ուզում եմ

Типография Т. М. Ротинянца Тифлис. пр., з. № 41.

Խմբագիր-հրատարակիչ Ս. Ռոտինեանց.

„ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐԱՑ“

ՕԳՆԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

Տարի Ա. 1906 թ. Թիւ 1.

Ամսագիր գրականութեան, գիտութեան եւ հասարակական կեանքի

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա. Ս. Ռոտինեանցի.

Տարեկան բաժանորդագին 6 ռուբլի.

Կ. Պոլսոյ համար 150 ղրուշ.

Արտասահման 8 ռուբլի.

Առանձին համարը 50 կոպ.

Տարեկան բաժանորդագին ընդունւում է միայն տարուայ սկզբից.

Հրատարակութիւնը կը սկսի Յունուարի 1-ին.

Հասցէ՝ Тифлисъ, Редакція журнала „Арменскій Міръ“.

Տիֆլիս, Ռեդակցիա „Հայկական Աշխարհ“ ամսագրի.

Ստացուած ձեռագրերը չեն վերադարձուիլ.

Ձեռագրերը պէտք է գրուած լինին միայն մի երեսի վրայ.

Ձեռագրերի վրայ պէտք է գրել հեղինակի անունը եւ ազգանունը